

Grip op onzekerheid

Toekomstscenario's voor internationalisering
tijdens en na de coronapandemie

Nuffic, 23 november 2020

Inhoudsopgave

Inleiding	3
1.Scenariodenken	4
Vier scenario's	5
Scenario 1: Build the Wall	5
Scenario 2: Nederland oh Nederland	6
Scenario 3: De eeuw van Azië	7
Scenario 4: Wereldmacht Europa	8
2.No regret-keuzes	9
Digitalisering	9
Aziatische partnerschappen	10
Vorbereiden op een economische crisis	10
Europese samenwerking	11
Inclusie & Duurzaamheid	11
Zelfredzaamheid	11
Tenslotte	11
In gesprek	12
Colofon	13

Inleiding

Sinds de coronacrisis ons land in maart van dit jaar op z'n kop zette, ziet de wereld er compleet anders uit. Het nieuws wordt gedomineerd door aantallen zieken en doden, stringente overheidsmaatregelen en mogelijke vaccins – een situatie die een halfjaar geleden nog surrealistisch was en inmiddels omgedoopt is tot 'het nieuwe normaal'.

Ook internationale samenwerking en internationale relaties zijn compleet veranderd, met dito gevolgen voor de wereld van internationalisering van het onderwijs. En waar eerste reacties nog vooral te maken hadden met crisismanagement, concentreert de aandacht zich nu vooral op de grote onzekerheid over de toekomst van internationalisering. Uitwisselingen van studenten en staf zijn stil komen te liggen en instellingen worstelen met het vormgeven van internationalisering, in een tijd waarin onderwijs sowieso al een enorme flexibiliteit en inzet vraagt van docenten en studenten. Tegelijkertijd is internationale samenwerking belangrijker dan ooit: alleen door over de grenzen samen te werken kunnen we deze coronacrisis te boven komen, en ook andere *global challenges* zijn alleen met internationale samenwerking te overwinnen.

Dit document dient als intern en extern gespreksdocument, om samen met opdrachtgevers, doelgroepen en stakeholders het gesprek te kunnen voeren over de impact die de coronacrisis heeft op internationalisering in het onderwijs. En daarnaast ook het gesprek te voeren op welke manier we ons kunnen voorbereiden op die onzekere toekomst en welke rol internationalisering daarin kan spelen.

Wij hopen dat deze studie een manier is om na te denken over de toekomst van internationalisering, helpt in de voorbereiding van strategievorming en ondersteunt bij het uitstippelen van die strategie. Als hulpmiddel gebruiken wij hiervoor vier scenario's die op basis van twee tegenstellingen tot stand zijn gekomen. Daarna zoomen we in op strategische keuzes die in alle vier die scenario's goed zullen uitpakken: *no regret*-keuzes. Deze vormen een voorzet voor de keuzes die in jouw instelling, organisatie of school geïdentificeerd kunnen worden. Veel succes!

1. Scenariodenken

De grote onzekerheid maakt plannen voor de toekomst een grote uitdaging. Toch is er een manier om dat tot op zekere hoogte te doen. Scenariodenken is een veelgebruikte methode om binnen strategievorming om te gaan met onzekerheden. Het is hierin de kunst om verschillende trends, die duidelijke tegenpolen hebben, tegen elkaar af te zetten en op die manier verschillende langetermijnsenario's te schetsen. Uit de verschillende scenario's volgen zogenoemde **no regret-keuzes**: keuzes waar je geen spijt van krijgt, hoe de toekomst ook uit zal pakken. Als in meerdere scenario's eenzelfde thema telkens op dezelfde wijze terugkomt, dan is een investering daarin verstandig. Door over de effecten van de scenario's na te denken kun je zo een koppeling leggen met de mogelijke gevolgen voor bijvoorbeeld je organisatie (of in dit geval: je internationaliseringsambities) en proactief de toekomst tegemoet gaan.

Nuffic heeft daarom deze scenariostudie ontwikkeld. De twee tegenstellingen die daarbij zijn gebruikt, zijn gekozen vanwege hun grote impact op internationalisering in het onderwijs. De eerste tegenstelling gaat in op de (on)zekerheid als gevolg van het vinden van een vaccin tegen het coronavirus, en de tweede tegenstelling gaat over de mate van internationale samenwerking die plaatsvindt.

- **Tegenstelling 1:**

“Het coronavirus zorgt nog lange tijd voor gevolgen in ons dagelijks leven”

versus

“Het coronavirus is snel de wereld uit of heeft op korte termijn geen grote gevolgen meer op ons dagelijks leven”.

- **Tegenstelling 2:**

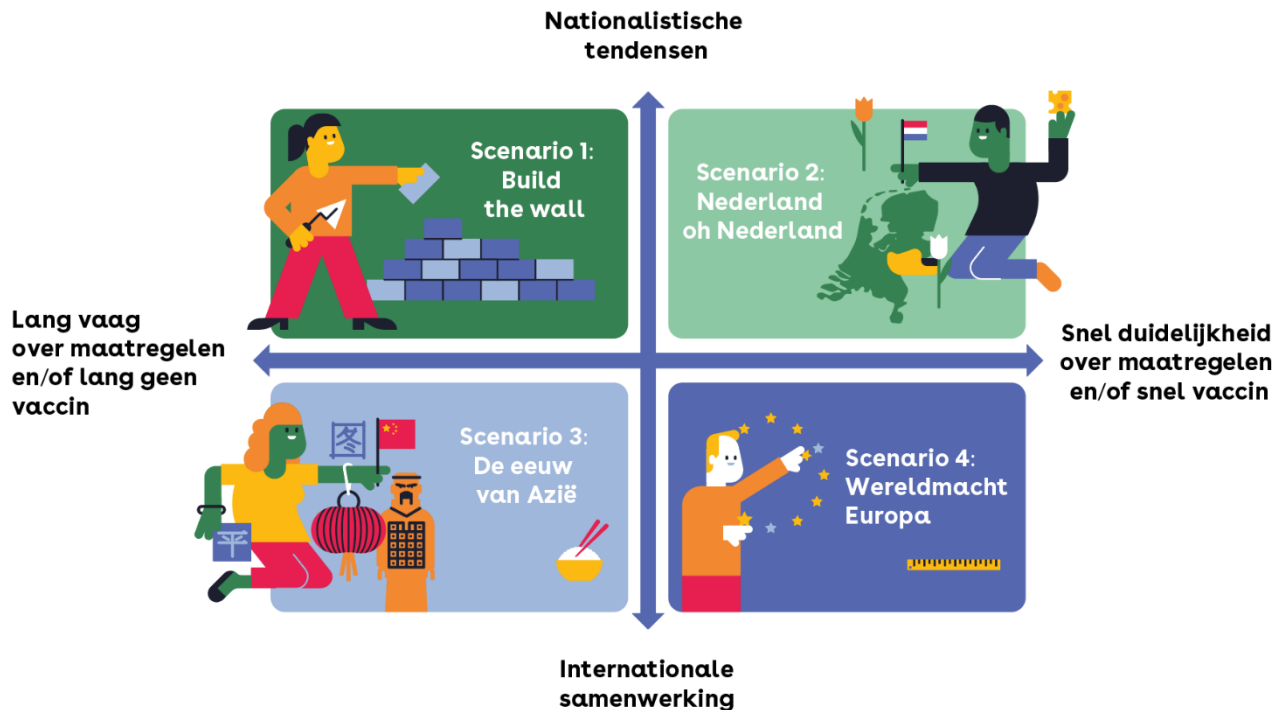
“Landen versterken hun onderlinge samenwerking”

versus

“Landen stellen zich steeds nationalistischer en protectionistischer op”.

Vier scenario's

Wanneer je deze tegenstellingen op twee assen zet, ontstaan er vier scenario's.

Illustratie: 4 scenario's op basis van de tegenstellingen

Hieronder staan de belangrijkste karakteristieken van de scenario's kort beschreven, waarna er uitgebreider op de *no regret*-keuzes wordt ingegaan.

Scenario 1: Build the Wall

Onzekerheid & nationalistische tendensen

Het duurt lang voordat er een vaccin is. Hierdoor vlamt het coronavirus steeds weer op, waardoor maatschappelijke onzekerheid wordt gevoed en internationale mobiliteit moeilijk is. Gesteggel over mondiale samenwerking en over de oplossing van economische crises zorgen er samen met geopolitieke spanningen voor dat landen sterk nationaal gericht opereren.

Landen hebben een sterke focus op zelfredzaamheid en internationale samenwerking staat onder druk. Hierdoor groeit het belang en de waardering voor

beroepsopleidingen in Nederland – 'made in The Netherlands'. Voor hbo- en mbo-instellingen is dit goed nieuws.

Door de groeiende vraag naar digitaal onderwijs ontwikkelen online platforms zich in hoog tempo. Ook in het primair en voortgezet onderwijs zal digitaal onderwijs steeds vaker gericht worden ingezet. Vooral in het hoger onderwijs ontstaat meer concurrentie voor traditionele instellingen van private partijen. Omdat (internationale) aanbieders zoals Google over meer digitale ervaring beschikken dan de publieke instellingen en relatief goedkoop zijn, winnen zij aan marktaandeel. De wereldwijde onderwijsstructuur zal daardoor sterk veranderd uit de crisis komen.

Door de diepe economische crisis worden ontwikkelingslanden jarenlang teruggeworpen in de tijd, en staat de samenwerking binnen Europa onder druk. Daardoor wordt de Europese begroting sterk teruggebracht, wat grote negatieve gevolgen heeft voor onder meer het Erasmusprogramma. Ook Nederland moet bezuinigen, bijvoorbeeld op internationale samenwerking in het onderwijs, waardoor het *Orange Knowledge Programme* (OKP) mogelijk wordt beëindigd.

Scenario 2: Nederland oh Nederland

Zekerheid & nationalistische tendensen

Doordat er snel duidelijkheid is over de maatregelen van landen in hun bestrijding van het coronavirus en ze hierover duidelijk communiceren, óf doordat er snel een vaccin is, hebben de economieën van landen snel de kans weer te herstellen. Maar door nationalistisch beleid worden er hogere barrières opgeworpen om een studie in het buitenland te volgen, waardoor de totale internationale studentenstroom herstelt maar achterblijft bij het oude niveau. Interregionale mobiliteit is beperkt en het aantal internationale studenten in het hoger onderwijs in Nederland krimpt licht door mindere instroom van buiten Europa, maar zal geen aardverschuiving veroorzaken.

Digitalisering krijgt een impuls omdat er naar digitale alternatieven wordt gezocht, maar zal hooguit een mengvorm teweeg brengen in het onderwijs. Scholen en onderwijsinstellingen kunnen immers weer snel volledig heropenen en komen terug in hun vertrouwde routine.

De economische crisis leidt met name in ontwikkelingslanden tot grote klappen, maar doordat westerse overheden relatief goed uit de crisis komen blijft er budget beschikbaar voor economische ontwikkeling in die landen. Het gesteggel over noodpakketten heeft binnen Europa echter tot diepe kloven geleid. Europa kiest nog steeds niet onvoorwaardelijk voor samenwerking, waardoor discussies over Europese budgetten en dus ook bijvoorbeeld over de Erasmusbeurzen en onderzoek moeizaam blijven verlopen.

Scenario 3: De eeuw van Azië

Onzekerheid & internationale samenwerking

Er is in veel landen onduidelijkheid over maatregelen ter bestrijding van het coronavirus en een vaccin laat lang op zich wachten. De economische crisis wordt hierdoor diep en lang, waardoor internationale studentenstromen instorten. Internationaal wordt er echter wel snel en goed samengewerkt om deze klappen zoveel mogelijk op te vangen, met name binnen continenten of tussen specifieke landen.

Aziatische landen herstellen sneller door hun adequate corona-ingrepen en doordat de piek van de coronacrisis voor hen verder in het verleden ligt. Hierdoor verschuift de economische mondiale macht nog sneller naar het oosten dan tot nu al gebeurde. Daarnaast beginnen de investeringen in het onderwijs zich uit te betalen en blijven studenten uit Azië die voorheen voor een studie in de VS, het VK of Australië kozen, nu dichterbij huis.

Digitaal onderwijs zal gedwongen door moeten gaan omdat het coronavirus op blijft laaien met lockdowns tot gevolg. Daardoor wordt steeds vaker een combinatie tussen fysiek en digitaal onderwijs gezocht, en langduriger online samenwerkingen via eTwinning of digitaal onderwijs binnen *joint programmes* zullen zeer waardevol blijken om tijdens een pandemie internationale competenties op te doen. Private digitale onderwijsplatforms profiteren hiervan, omdat zij kwalitatief goede alternatieven bieden voor vaak veel duurdere diploma's van universiteiten en hogescholen. Diploma's worden minder waard, omdat bedrijven als Google ook mensen in dienst zullen nemen zonder gerenommeerde diploma's die door henzelf zijn opgeleid, bijvoorbeeld in IT-functies.

Het Erasmusprogramma groeit op middellange termijn aan belang, maar komt er heel anders uit te zien. Het zal regionale samenwerking binnen verschillende Europese regio's stimuleren en zich meer richten op digitale samenwerkingsvormen. Projecten zoals de European Universities komen in dit scenario goed tot hun recht.

Door de mondiale crisis die lang duurt, zal een enorme vluchtelingenstroom ontstaan vanuit ontwikkelingslanden in Afrika en Azië. Daar wordt zowel de financiële crisis als de gezondheids crisis het hardst gevoeld. Echter, ook in Nederland duurt de crisis lang. Deze combinatie zorgt ervoor dat financiële middelen voor noodhulp en investeringsprogramma's meer in buurlanden of in eigen land worden ingezet om urgente problemen op te lossen. De vraag is of programma's als OKP in deze context stand kunnen houden.

Scenario 4: Wereldmacht Europa

Zekerheid & internationale samenwerking

Doordat er snel duidelijkheid komt over coronamaatregelen of doordat er snel een vaccin is, stuitert de economie snel terug evenals de internationale studentenmobiliteit. De economie begint snel weer te groeien, mede door succesvolle internationale samenwerking. De coronacrisis heeft wel gezorgd voor wantrouwen over het naar het buitenland gaan – bijvoorbeeld door onzekerheid over de gezondheidszorg in vreemde landen, of onduidelijkheid over maatregelen ter bestrijding van het virus.

Hierdoor zal een deel van de internationale studenten liever op hun eigen continent willen blijven, waardoor vooral de Aziatische studentenaanwas afneemt. Dat kan echter deels gecompenseerd worden met aanwas vanuit Europese samenwerking en uitwisseling.

Instellingen in het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten slagen minder in het vinden van compenserende studentenstromen door de hoge kosten van hun onderwijs. Hun instellingen komen onder druk te staan, waardoor de Aziatische universiteiten aan relatieve invloed blijven winnen. Voor (continentaal) Europa biedt dat ook kansen door gericht in te zetten op samenwerking met landen zoals met name China, maar mogelijk ook India en Indonesië. Europa treedt door de goede onderlinge samenwerking op als eenheid en positioneert zich hierdoor als een stevig zelfstandig machtsblok.

Europese landen zien een toename van het aantal vluchtelingen uit ontwikkelingslanden. Dit zorgt voor groeiende investeringen in ontwikkelingssamenwerking en defensie. Een nieuw OKP-programma is dan ook zeer waarschijnlijk. Daarnaast plukt het Nederlandse hoger onderwijs de vruchten van de welwillendheid om Europees samen te werken en worden de investeringen in de Erasmusbeurzen en Europees onderzoek verhoogd. Succesvolle samenwerking tussen Europese universiteiten in combinatie met de in vergelijking hogere inschrijftarieven in het Verenigd Koninkrijk en in de Verenigde Staten, trekt topstudenten en -onderzoekers naar Europese/Nederlandse instellingen.

2. No regret-keuzes

Op basis van bovenstaande scenario's zijn ontwikkelingen te definiëren die in alle scenario's van toepassing zijn. Om herhaling te voorkomen, staan deze niet in alle scenario's vermeld. Bijvoorbeeld is er in alle scenario's een groeiende invloed van bewegingen rondom duurzaamheid en inclusie waar te nemen, hebben we in alle vier scenario's te kampen met een forse economische crisis, en zijn we het zwaartepunt van de economische macht van de Verenigde Staten naar China en India verschuiven. In meer of mindere mate komen deze ontwikkelingen terug in alle scenario's – en dan is het dus verstandig om hier een effectieve strategie op te ontwikkelen.

Hoe onzeker de toekomst ook is, een keuze in lijn met alle vier de scenario's zal altijd de moeite waard zijn. Echter, de aard van de investering en de kans die ontstaat of de bedreiging waar een antwoord op moet worden gevonden, zal verschillen per context, per instelling en per onderwijssector. We hopen dan ook dat bovenstaande scenario's handvatten zijn waar docenten, teamleiders, beleidsmedewerkers, directeurs en bestuurders zelf mee aan de slag kunnen. Dat zij hiermee het gesprek aan kunnen gaan over de toekomst van hun team, afdeling, school of instelling en deze kunnen voorbereiden op de toekomst van het onderwijs, en in dit geval de toekomst van internationalisering in het onderwijs.

Om een voorzet te geven voor scholen en instellingen die hiermee aan de slag willen gaan, identificeren wij een aantal ontwikkelingen die kansen of bedreigingen opleveren voor de internationalisering in het onderwijs. Deze kunnen een startpunt zijn voor een onderling gesprek.

Digitalisering

De digitalisering van de samenleving en van het onderwijs zet zich door. Voor het onderwijs en internationale samenwerking is het verstandig om gestructureerd te kijken naar wat er nodig is om diensten digitaal aan te bieden, beter gebruik te maken van toegenomen datastromen en aan te sluiten bij digitaal onderwijs dat bijdraagt aan de ontwikkeling van internationale competenties (Internationalisation at home). Een verregaande digitalisering zal bovendien flexibilisering van het onderwijs mogelijk maken, bijvoorbeeld in de vorm van *microcredentials*. De mogelijkheden om digitaal onderwijs in bestaande programma's te integreren zijn eindeloos: denk aan eTwinning, specifieke toepassing binnen *joint programmes* en meer innovatieve toepassingen zoals *virtual* en *augmented reality*. *Blended* onderwijsvormen zijn in opkomst, en private bijscholingsinstituten zijn al zeer gewend om onderwijs op afstand of digitaal aan te bieden.

Digitalisering stelt ons in staat om contact te leggen met anderen over de hele wereld, zonder daarvoor urenlang te vliegen of maanden van huis weg te zijn. Door dat gericht en slim in te zetten, is het voor het opdoen van internationale competities niet altijd meer nodig om naar het buitenland te gaan. Daarom is het essentieel dat iedereen kan profiteren van de voordelen van digitalisering en internationalisering. Toch is digitaal onderwijs niet voor iedereen even toegankelijk. De digitalisering vindt binnen de samenleving plaats op verschillende snelheden en we moeten oppassen dat iedereen (gelijk)tijdig meekomt.

Een mooie bijvangst van digitalisering kan een grotere duurzaamheid van internationalisering zijn. Fysieke internationale mobiliteit maakt plaats voor online samenwerking en virtuele mobiliteit. Op die manier biedt digitalisering instellingen ook een handvat in hun ambities rondom de *Sustainable Development Goals*. Daarom maakt Nuffic zich sterk voor inclusieve en duurzame internationalisering.

Digitalisering levert echter ook potentiële bedreigingen op voor traditionele onderwijsinstellingen. Partijen zoals Google betreden steeds vaker de markt om via goedkope en specifieke opleidingen met gerenommeerde diploma's te concurreren. Het hoger onderwijs zal deze uitdaging om moeten zetten in kansen. Een voorbeeld is het volwassenonderwijs, dat door flexibilisering van het onderwijs op grotere schaal mogelijk wordt gemaakt. Losse vakken kunnen dan aangeboden worden in plaats van volledige studies, waardoor ook traditionele instellingen nieuwe markten weten aan te boren.

Aziatische partnerschappen

De economische en onderwijskundige opkomst van Aziatische landen zal zich voortzetten, omdat deze landen door een adequate reactie op het coronavirus, hun jonge bevolking én hun eerder gedane investeringen in (hoger) onderwijs en economische ontwikkeling waarschijnlijk relatief beter uit de crisis zullen komen. Het is goed om na te denken over de manier waarop wij structureel contact leggen met partnerlanden in Azië en onderling begrip kunnen creëren, bijvoorbeeld door taalonderwijs en gezamenlijk projecten op te pakken.

De kans dat de toestroom van Aziatische studenten op westerse instellingen op termijn vermindert, levert hier een extra uitdaging op, evenals culturele verschillen en een andere invulling van wetenschappelijke vrijheden. Wereldburgerschap, internationale competenties en internationale samenwerking bieden ons instrumenten om deze uitdagingen aan te gaan en deze culturele verschillen te overbruggen.

Vorbereiden op een economische crisis

Er komt een economische crisis aan als gevolg van de maatregelen ter bestrijding van het coronavirus en door de ziekte zelf. Vanuit het verleden weten we dat dit als effect kan hebben:

- Budgetkorting op programma's voor ontwikkelingssamenwerking, studentenmobiliteit en internationaal onderzoek;
- Groei van aantal aanmeldingen van Nederlandse studenten in het hoger onderwijs;
- Krimp in aantallen studenten vanuit andere EU-landen en vermindering van uitwisselingen;
- Toename ongelijkheid tussen studenten, ook als het gaat over internationalisering.

Onder deze omstandigheden wordt het nóg belangrijker meer met minder te doen, juist nu het belang van internationalisering zo groot is. Digitalisering biedt hiervoor mogelijkheden die Nuffic graag helpt benutten, of het nu gaat om het opvangen van de vermindering van studentenuitwisselingen of de budgetkorting op programma's voor ontwikkelingssamenwerking.

Europese samenwerking

Europese samenwerking blijft een belangrijke pijler onder internationaliseringsbeleid van het onderwijs. De manier waarop we omgaan met deze samenwerking kan veel effect hebben op bijvoorbeeld budgetten omtrent Erasmus+. Daarom kan het geen kwaad om te investeren in samenwerking op Europees gebied. Nuffic blijft geloven in de kracht van Europese samenwerking, ten behoeve van allen in de samenleving, en zal de partners in Europa blijven opzoeken en betrekken.

Inclusie & Duurzaamheid

In alle scenario's is een groeiend belang van inclusie en duurzaamheid herkenbaar. De *Sustainable Development Goals* (SDG's) vormen een handzaam raamwerk om deze containerbegrippen vorm te geven en blijven daarom een belangrijk doel voor het Nederlandse onderwijs en de Nederlandse overheid.

Thema's als duurzaamheid en inclusie spelen ook in relatie tot internationalisering van het onderwijs een belangrijke rol. Het kan geen kwaad om juist nu het gesprek te voeren over 'verantwoordelijk internationaliseren', en deze begrippen een positie te geven in het gekozen beleid. Alleen dan heeft internationalisering een toekomst. Nuffic streeft dan ook naar internationalisering die duurzaam en inclusief is.

Zelfredzaamheid

De coronacrisis heeft aangetoond dat globalisering positieve, maar ook negatieve effecten heeft. De grote afhankelijkheid van landen soms ver weg is soms pijnlijk blootgelegd. Een natuurlijke reactie is dan een nationale focus op zelfredzaamheid. Het valt nog te bezien in hoeverre deze focus houdbaar en haalbaar is, omdat dit ook gepaard gaat met hogere kosten, maar voorlopig leidt een focus op zelfredzaamheid en zelfstandigheid voor een herwaardering van beroepsopleidingen. Ook in beroepsopleidingen blijft een internationale focus echter van groot belang, omdat contacten met het buitenland onvermijdelijk zijn. Daarnaast biedt de focus op zelfredzaamheid een ingang om werkzaamheden op het gebied van 'leven lang ontwikkelen' en volwasseneneducatie te ontplooiën: onderwijsinstellingen kunnen deze focus op deze manier immers ondersteunen.

Tenslotte

We bevinden ons in een turbulente periode. Niet alleen in onze beroepen en in ons onderwijs, maar ook in onze privéwereld en in ons leven brengt de coronapandemie grote onzekerheid met zich mee. Nu de periode van crisismanagement en ad-hoc-acties langzaam achter ons ligt en wij ons allemaal moeten verhouden tot het 'nieuwe normaal' is dit een uitgelezen moment om het gesprek te voeren over de toekomst.

Nu is het moment om in gesprek te gaan over de manier waarop we om willen gaan met deze

onzekerheid én hoe we internationalisering in de toekomst willen vormgeven, onder het motto *build back better*.

Voor iedere school, instelling en instantie zal dat op een andere manier zijn. Onze hoop is dat deze publicatie een goed startpunt vormt voor een discussie over deze onzekere toekomst, en professionals en instellingen verder helpt in hun zoektocht naar 'het nieuwe normaal' voor internationalisering in het onderwijs.

In gesprek

Ook wij gaan aan de slag met deze scenario's en hopen met velen van jullie in gesprek te treden om samen deze zoektocht te ondernemen, en jullie te ondersteunen om de toekomst met vertrouwen tegemoet te gaan. Zo zal Nuffic in ieder geval meer aandacht geven aan de kansen die *Internationalisation at home* en virtuele mobiliteit bieden, met name in relatie tot duurzaamheid en inclusie.

Wij zullen actief in gesprek treden met jullie, professionals, scholen en onderwijsinstellingen, om te leren en elkaar te helpen. Jullie zijn welkom om hetzelfde bij ons te doen. Ook in de toekomst willen we samen met jullie bouwen aan internationalisering van het onderwijs, omdat in de toekomst internationale competenties, het om kunnen gaan met verschillende culturen, belangrijker is dan ooit.

Wilt u zelf graag contact met ons opnemen? Dan kunt u een e-mail sturen aan Mart Waterval, mwaterval@nuffic.nl.

Colofon

Dit is een publicatie van Nuffic.

Auteurs:

Adinda van Gaalen, Margje van Wijk-Geurts,
Hendrik Jan Hobbes, Mart Waterval, Bregje Wijsenbeek
en Ju Lin van Veldhuizen

Ga naar www.nuffic.nl/ccl voor meer informatie
over het hergebruik van deze publicatie.